

УДК 005.336.1:712.253]:336.145

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРКІВ ТА ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У ПАРКОВІЙ ІНДУСТРІЇ

Г. Черевко, д. е. н., професор
ORCID ID: 0000-0002-0072-5816

І. Черевко, д. е. н., професор
ORCID ID: 0000-0002-8411-6136

Х. Петречків, студентка
ORCID ID: 0009-0005-7596-2647

Львівський національний університет природокористування

© Г. Черевко, І. Черевко, Х. Петречків, 2024

<https://10.31734/agrarecon2024.03-04.039>

Черевко Г., Черевко І., Петречків Х. Ефективність функціонування парків та використання бюджетних коштів у парковій індустрії

Представлено результати дослідження стану і тенденцій розвитку паркової індустрії та визначення основних напрямів підвищення ефективності функціонування парків як чинника зрівноваженого розвитку регіонів. Виконано комплекс завдань, основними з яких були: ідентифікація суті, ролі та функцій парків як бюджетних установ; визначення особливостей функціонування і фінансування бюджетних установ; узагальнення сутності ефективності як економічної категорії та ідентифікація особливостей ефективності функціонування бюджетних установ і специфіки ефективності використання ними бюджетних коштів; характеристика парків як відпочинково-рекреаційних бюджетних установ і особливостей Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк»; визначення можливостей упровадження в діяльність досліджуваної бюджетної установи закордонного досвіду щодо імплементації сучасної організації роботи подібних установ та диверсифікації й запровадження інноваційних рекреаційних технологій із відповідним технічним забезпеченням з метою підвищення рівня реалізації парками своїх визначених функцій як вираження підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Застосована в ході дослідження методика його здійснення базувалась на загальнонауковому діалектичному підході в органічному поєднанні із методами єдності історичного і логічного дослідження економічних явищ, методами індукції та дедукції, аналізу і синтезу, наукової абстракції. Запропоновано й застосовано методичний підхід до визначення ефективності використання бюджетних коштів такої державної установи як Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» через ступінь реалізації нею своїх основних функцій, який визначається на основі його оцінки безпосередніми споживачами послуг цієї установи, а також відповідними фінансовими показниками в динамічному їх вираженні. Для реалізації такого підходу до оцінки ефективності функціонування парків у ході проведеного дослідження застосували метод анкетування їхніх відвідувачів. Опрацьовано результати анкетування, проведені іншими науковцями. Інформаційну базу дослідження становили також відповідні публікації вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків у цій сфері господарювання, дані доступних у воєнний час статистичних джерел і джерел законодавчого характеру, а також матеріали фінансової звітності досліджуваної установи.

Основними результатами досліджень визначено характеристики процесів еволюції парків від часу їхнього виникнення до сучасності, ідентифіковані наявні проблеми в їхньому розвитку та визначені ефективні напрямки диверсифікації паркових послуг як чинників ефективного використання бюджетних коштів.

Ключові слова: парк, бюджетні кошти, ефективність, послуги, технології.

Cherevko H., Cherevko I., Petrechiv Kh. Efficiency of parks functioning and use of budget funds in the park industry

The purpose of this article is to present the findings of a study on the conditions and trends in the development of the park industry and to identify the key directions for enhancing the efficiency of parks as a factor in the

sustainable development of regions. To achieve this goal, several tasks were carried out during the study, including: identifying the essence, role, and functions of parks as budgetary institutions; determining the characteristics of the operation and financing of budgetary institutions; summarizing the concept of efficiency as an economic category and identifying the specific features of efficiency in budgetary institutions and the use of budgetary funds; characterizing parks as recreational and leisure budgetary institutions, with a focus on the Nature Conservation Recreational Institution of the Park-Monument of Garden and Park Art of National Importance, "Stryiskyi Park"; exploring the potential for integrating foreign experiences into the activities of the studied institution to improve the organization of work, diversify services, and introduce innovative recreational technologies with appropriate technical support to enhance the implementation of their designated functions and increase the efficiency of budget fund utilization. The methodology employed in this research is grounded in a general scientific dialectical approach, combining historical and logical methods for the study of economic phenomena, and incorporating induction and deduction, analysis and synthesis, as well as scientific abstraction. A methodological framework for assessing the efficiency of budget fund usage at the Nature Conservation Recreational Institution, "Stryiskyi Park," was proposed and applied based on the degree to which it fulfills its main functions. This assessment was informed by feedback from direct consumers of the institution's services and analyzed using relevant financial indicators over time. To implement this efficiency assessment approach, visitor surveys were conducted as part of the study. Additionally, the findings of surveys performed by other researchers were analyzed. The information base for the study included relevant publications from both domestic and international scholars and practitioners in the field of management, data from statistical sources, legislative materials available during wartime, and financial reports from the institution under investigation. The key outcomes of the research included an overview of the evolution of parks from their inception to the present day, the identification of existing challenges in their development, and the suggestion of effective strategies for diversifying park services to improve the efficient use of budget funds.

Keywords: park, budget funds, efficiency, services, technologies.

Постановка проблеми. В умовах зростаючого дефіциту державного бюджету в Україні питання ефективного використання державних коштів набуває все більшої актуальності. Особливо актуальна проблема для бюджетних установ, які функціонують практично виключно за бюджетні кошти, джерелом формування яких є бюджети держави та бюджети локальні (громад). Це повною мірою стосується міських парків, більшість яких – власність міст і які здійснюють свою діяльність як за кошти бюджету держави, так і за кошти місцевих бюджетів. Тому питання ефективності їхнього функціонування безпосередньо і логічно пов'язане з питаннями раціонального й ефективного використання зазначених коштів. Причому в умовах воєнного часу актуальність підвищення ефективності використання бюджетних коштів саме в парках як бюджетних установах набуває особливого значення.

Тому сформуємо основні шляхи збільшення ефективності використання бюджетних коштів Природоохоронною рекреаційною установою, парком-пам'яткою садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» як приладовою бюджетною установою, що функціонує у сфері паркової індустрії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтенсифікація життя населення, особливо міського, та цивілізаційні зміни його способу зумовлюють гостру соціальну потребу в рекреації та відпочинку, характерну для кожних епохи та часу. Тому не дивно, що проблеми ефективного функціонування парків як місць реального відпочинку шляхом єднання із природою постійно привертають увагу науковців, серед яких: Н.В. Вернігорова (2023); А. Bruner, R. Gullison, R. Rice & G.A.B. da Fonseca (2000); B. Fortuna-Antoszkiewicz (2019); J. Łukaszkiewicz (2019); M. Nowak-Rzaśa (2009); J. Vanclay (2001); N. Vernihorova (2021) та ін. Водночас експонується питання ефективного використання парками бюджетних коштів, які забезпечують їхнє функціонування, що є предметом досліджень таких учених, як С. Свірко (2013); В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін (2012); Р. Фрич (2012) та ін.

Зараз, у часи наслідків «тліючої» пандемії та інтенсивної війни в Україні забезпечення якісних рекреаційних місць (для повсякденного та святкового відпочинку) в урбанізованих територіях стає дедалі актуальнішим. Мешканці міста найчастіше шукають такі можливості поблизу місця проживання

через інтенсивний ритм життя та зростаючі комунікаційні труднощі (інтенсивний автомобільний трафік та збільшення часу на дорогу до привабливих місць відпочинку за містом) (Fortuna-Antoszkiewicz, 2019). У цьому контексті останні дослідження підтверджують, що рослинність і міські зелені зони (парки, сади, муніципальні ліси, лісові насадження тощо) надзвичайно благотворно впливають на здоров'я (сому та психіку) людей. Доведено, що ступінь самооцінки, задоволеності життям і суб'єктивного щастя багато в чому пов'язані з рівнем постійності використання зелених насаджень і навіть з таким, здавалося б, дріб'язковим фактором, як вигляд із вікон квартири. Природа, переважно рослинність, може запобігти або значно пом'якшити дію чинників ризику для психічного та фізичного здоров'я людини. Це має велике значення, особливо в містах, де вже проживає більшість населення планети (за прогнозами, у 2030 році це 5,0 мільярдів) (Łukaszkiwicz, 2019).

Парки – найчастіше відвідувані зелені зони в містах, і сьогодні – обов'язковий елемент міської інфраструктури. Провідними елементами парків є дерева, кущі та газони. Міські парки завдяки своєму розташуванню відіграють важливу рекреаційну роль для жителів міста. Це місця відпочинку та оздоровлення, занять спортом, навчання дітей та розважальних заходів для жителів міста. Тут можна відпочити гуляючи, катаючись на велосипеді, досліджуючи природу, граючи з дітьми, а інколи навіть рибалачи чи купаючись (Nowak-Rzasa, 2009).

Згідно з результатами опитувань польських дослідників, основною функцією, яку мають виконувати парки, є відпочинок та рекреація – так відповіли переважно люди, старші за 60 років, для яких метою відвідування об'єкта є зазвичай прогулянка (Kasprzyk, 2009). Інша важлива функція парку – місце зустрічей, на яку вказує переважно молодь 15–30 років (Nowak-Rzasa, 2009). На третє місце респонденти поставили такі функції: спорт – цю відповідь обирали люди віком до 24 років, та здоров'я, яке обирали люди, старші за 60 років. Культурно-розважальна та просвітницька функції також отримали значну підтримку, переважно серед людей віком 31–60 років (Nowak-Rzasa, 2009).

Фінансово-господарська діяльність бюджетних установ як суб'єктів господарювання характерна низкою особливостей, однією з яких є те, що бюджетні установи належать до неприбуткових організацій, метою їхньої діяльності є не отримання прибутку, а надання нематеріальних послуг (Федосов та ін., 2012). Бюджетні установи – некомерційні організації (які не мають на меті отримання прибутку), створюються задля здійснення соціально-культурної, наукової й управлінської діяльності, є суб'єктами фінансового права, головню у зв'язку з використанням для виконання своїх завдань коштів, що виділяються їм із державного або місцевого бюджету (Фрич, 2012, с. 115–119). Суб'єкти господарювання в державному секторі, як правило, діють за умов бюджетних обмежень у формі асигнувань або бюджетів (чи їхніх аналогів), які набирають чинності після затвердження відповідними законодавчими актами (Свірко, 2013, с. 470–480).

Постановка завдання. Наше завдання – дослідити стан і тенденції розвитку паркової індустрії та визначити основні напрямки підвищення ефективності функціонування парків як чинника зрівноваженого розвитку регіонів.

Для досягнення визначеної мети в ході дослідження виконували комплекс завдань, зокрема: ідентифікація суті, ролі та функцій парків як бюджетних установ; визначення особливостей функціонування та фінансування бюджетних установ; узагальнення сутності ефективності як економічної категорії та ідентифікація особливостей ефективності функціонування бюджетних установ і специфіки ефективності використання ними бюджетних коштів; характеристика парків як відпочинково-рекреаційних бюджетних установ і особливостей Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк»; визначення можливостей впровадження в діяльність досліджуваної бюджетної установи закордонного досвіду щодо імплементації сучасної організації роботи подібних установ та диверсифікації і запровадження інноваційних рекреаційних технологій із відповідним технічним забезпеченням з метою підвищення рівня реалізації парками своїх визначених

функцій як вираження зростання ефективності використання бюджетних коштів.

Методика дослідження і матеріали. Застосована в ході дослідження методика його здійснення базувалась на загальнонауковому діалектичному підході в органічному поєднанні з методами єдності історичного і логічного дослідження економічних явищ, методами індукції та дедукції, аналізу й синтезу, наукової абстракції. Запропоновано і застосовано методичний підхід до визначення ефективності використання бюджетних коштів такої державної установи як Природоохоронна рекреаційна установа парку пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» через ступінь реалізації нею своїх основних функцій, який визначається на основі його оцінки безпосередніми споживачами послуг цієї установи, а також відповідними фінансовими показниками в динамічному їх вираженні. Для реалізації такого підходу до оцінки ефективності функціонування парків у ході проведеного дослідження застосували метод анкетування їхніх відвідувачів. Опрацювали результати анкетування, проведені іншими науковцями. Інформаційну базу дослідження становили також відповідні публікації вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків у цій сфері господарювання, дані доступних у воєнний час статистичних джерел і джерел законодавчого характеру, а також матеріали фінансової звітності досліджуваної установи.

Виклад основного матеріалу. Міські парки не такі старі, як багато хто з нас думає. Вони не завжди були елементом планування громадського простору, а почали з'являтися порівняно нещодавно. Перші з них, які багато в чому нагадували парки як уже відомі на сьогодні об'єкти, з'явилися лише на межі XVII–XVIII століть. У Стародавньому Римі були громадські сади, здебільшого приватні. Одними з найперших громадських парків у Європі були *Alameda de Hércules en Sevilla* (XVI століття) та міський парк у Будапешті (XVIII століття). Однак переважно будь-які великі міські парки чи сади були приватною власністю королівської родини чи аристократії. Наприклад, *Generalife Nasrido* в Гранаді або сади *Villa Borghese* в Римі.

Але такі міські парки в сьогоденні розумінні насправді були винаходом XIX століття. Справа в тому, що протягом більшої частини історії міста були недостатньо великими, щоб виправдати великі громадські парки, і в них не було потреби. Але потім, у XIX столітті, прийшла промислова революція, і міське населення різко зросло. Міста стали перенаселеними і нездоровими; міські парки більше не були лише місцем відпочинку, розваг та естетики. Натомість стали нагальною потребою для здоров'я населення, особливо працюючих людей, а спосіб їхнього створення став новим викликом для міського дизайну.

Одним із найперших міських парків цієї нової індустріальної ери, спеціально побудованих, а не адаптованих із королівських чи аристократичних садів, був Парк Принца в Ліверпулі, створений у 1843 році. Спочатку це була приватна земля, але 1849 року її передали місту. Так по всьому світу почали з'являтися міські парки, як адаптовані зі старих садів, так і створені заново. Це був стиль «англійського саду», який став популярним у Європі – штучне середовище, ретельно виліплене, щоб виглядати природно, з храмами та мостами, розкиданими тут і там. Англійський сад у Мюнхені, створений англійськими садівниками для курфюрста Баварії наприкінці XVIII століття, досі залишається одним із найбільших міських парків у світі. А Центральний парк у Нью-Йорку, безсумнівно, найвідоміший з усіх міських парків, був заснований у 1857 році – до того часу населення міста збільшилося більш ніж утричі всього за два десятиліття – хоча поселення під назвою Сенека-Віллідж довелося знищити, щоб звільнити місце для нього.

Цікаво, що багато років тому міський парк не був призначений для простих людей. Наші предки не могли дозволити собі більшість «розкоші», яку ми зараз сприймаємо як належне. Окрім відчуття тісноти та ізоляції від природи, нам також довелося боротися, серед іншого: з брудом чи відсутністю місць для відпочинку, на які заслуговує кожен, незалежно від соціального становища, що зараз є очевидним. У XVIII столітті в США тодішній міський парк був присвячений переважно вищим класам населення. Вони мали стати заміною ідилічному сільському життю, яке колись сприймалося як

престижне. Тим часом у Європі створені людиною зелені насадження походять від церковних садів, і в них знаходили розраду переважно одружені люди (*Park miejski...2022*).

Лише через десятиліття люди зрозуміли, що міський парк є ідеальним місцем для зустрічей різних класів і навіть може стати картинною галереєю та спортзалом просто неба. Згодом у парках почали з'являтися перші дитячі майданчики та мала архітектура. На початку XIX століття в Англії визнали ще більший рекреаційний потенціал і можливість для робітничого суспільства відновити стосунки з природою, оскільки промислова революція справила на них величезний вплив, і вони майже цілковито втратили контакт із природою. Відтоді в міських парках з'явилися ставки та канали, що імітують водойми. Дизайнери також вирішили подбати про комфорт «ходунів». Тому вздовж алей розмістили лавки та сидіння, а в більших громадських зелених зонах – туалети та міні-ресторани (*Park miejski...2022*).

Відтоді міський парк відіграє дуже важливу роль у житті мешканців. Об'єкти, що належать місцевій владі, обслуговуються цілий рік, часто спеціалізованими організаціями – ефект того вартий. Громадські зелені зони часто є тихим оазисом, де люди можуть безпечно та активно проводити час. У парках є не тільки дерева, а й багато додаткових елементів, зокрема клумби з різнокольоровими рослинами та навіть їхні екземпляри в горщиках. Також варто згадати тематичні парки, в яких поєднано красу природи з освітніми цінностями. У таких місцях можна знайти, наприклад, цікаві прилади, що пояснюють фізичні явища, тому вони особливо приваблюють сім'ї з дітьми. Крім того, є також дикі парки, де втручання людини обмежене до необхідного мінімуму. Останнім модним трендом є створення у містах зелених зон із невеликою площею – «кишенькових» парків (*Park miejski...2022*).

Інтерес до міських парків зберігався протягом усього XX століття, і урбаністи навіть придумали ідею «міст-садів». Частково на це надихнули такі мислителі, як Вільям Морріс, який виступав за поєднання сільської місцевості та міста, поєднуючи найкраще з обох. Спочатку це було центральним принципом модерністської архітектури

та містобудування. Коли надзвичайно впливовий швейцарський архітектор Ле Корбюзьє теоретизував про ідеальне місто в 1920-х роках, він запропонував набір колосальних ідентичних хмарочосів, оточених лісами та парками.

Тож це було щось зовсім інше: не просто створення міських парків, а й форма міста, у якій, як сказав Морріс, це були сади з будинками, а не будинки із садами. Місто Злін у Чехії – приклад однієї з багатьох спроб у всьому світі досягти такої утопії.

Але міські парки не є й ніколи не були просто великими ділянками землі з річками, лісами та пагорбами. Міське середовище пропонує багато можливостей для зелених насаджень, навіть якщо вони невеликі або розташовані дивно, особливо вздовж колишніх залізничних колій і навколо промислових зон.

Міські парки сьогодні не менш важливі, ніж двісті років тому. За прогнозами, кількість міського населення збільшуватиметься, а потреба в зелених насадженнях у містах лише зростатиме. Дослідження довели, що ми знаємо інстинктивно: що люди щасливіші в природному середовищі, що дерева, квіти, річки та луки заспокоюють більше, ніж асфальт і скло. Сьогодні люди, проводячи більшість часу в Інтернеті, відчувають більше стресу, ніж будь-коли.

Гайд-парк, що розташований у самому серці Лондона, є одним із найвідоміших і найстаріших парків Великобританії. Заснований у 1536 році королем Генріхом VIII як мисливські угіддя, парк поступово перетворився на відкритий простір для публічного користування. У 1637 році, за правління короля Карла I, парк став доступним для всіх мешканців Лондона. Гайд-парк славиться багатою історією та численними культурними подіями, зокрема мітингами, концертами та фестивалями. Сьогодні це місце – улюблене серед жителів і туристів (*Top-10...2024*).

Парк Гуель у Барселоні, Іспанія – один із найвідоміших творінь видатного архітектора Антоніо Гауді. Парк був створений на початку XX століття як частина великого житлового проекту, який передбачав створення ексклюзивного житлового району з приватними будинками та садами. Проте він не отримав великого комерційного успіху, і

згодом територію перетворили на громадський парк. Антоніо Гауді застосував свій унікальний стиль, поєднуючи природні форми з яскравими кольорами та мозаїчними візерунками, створивши казковий ландшафт, який став однією з головних визначних пам'яток Барселони (*Топ-10...2024*).

Парк Тіволі в Копенгагені, Данія – один із найстаріших парків-атракціонів у світі, відкритий у 1843 році. Його засновник Георг Карстенсен мав на меті створити місце, де люди могли б утекти від буденності та насолодитися різноманітними розвагами. Завдяки своїй багатій історії та особливій атмосфері, Тіволі став популярним місцем не тільки серед місцевих жителів, а й серед туристів з усього світу. Парк поєднує чарівність старовинних атракціонів із сучасними розвагами, а його архітектура та дизайн залишаються неповторними (*Топ-10...2024*). Відомо, що Тіволі-парк надихнув Уолта Діснея на створення ним знаменитого Діснея Ленду в Каліфорнії.

Серед найбільш відомих у світі парків слід також назвати Люксембурзький сад у Парижі, створений на початку XVII століття за наказом королеви Марії Медічі, яка прагнула відтворити флорентійські сади свого дитинства; парк Кекенгоф у Нідерландах, відомий також як «Сад Європи – один із найбільших квіткових парків у світі»; Пратер у Відні, відомий своїм багатим культурним спадком і атмосферою, яка поєднує в собі історичні традиції та сучасні розваги; сад Вілландрі у Франції, відомий своїм геометричним дизайном, який поєднує в собі елементи ренесансної архітектури та французького садового мистецтва з терасними садами; парк Скансен – перший у світі відкритий музей, заснований у 1891 році Артуром Хазеліусом з метою збереження шведської культурної спадщини та демонстрації традиційного способу життя шведів; парк Ретиро, розташований у центрі Мадрида, заснований у XVII столітті як приватна резиденція для королівської родини, але з часом став відкритим для публіки й перетворився на один з головних зелених оазисів у місті, у якому є Палац кристалів і Сад троянд з яскравими клумбами та ароматними квітами; Вілла Боргезе – один з найвідоміших і найбільших міських парків Риму, серед основних визначних місць якого – Галерея Боргезе, де збе-

рігається одна з найзначніших колекцій мистецтв Риму, включаючи роботи таких майстрів, як Караваджо і Рафаель (*Топ-10...2024*).

Лише в Україні налічується понад 50 унікальних національних парків, кожен з яких здатний здивувати своєю красою, подарувати незабутню прогулянку та спогади. Для порівняння, у Польщі лише 23 національні парки, у Казахстані їх 14, в Швейцарії – 29, а в Туреччині – лише 43 (*Парки...2023*).

Стрийський парк – найкрасивіший і найбільший парк Львова. Крім нього, у м. Львові ще є ЛКП «Львівський центральний парк культури та відпочинку імені Б. Хмельницького», ЛКП «Зелений Львів» та його дочірні підприємства – «Личаків-парк», «Парк-Високий Замок», «Боднарівка», «Скнилів-Парк». Але саме Стрийський парк, площа якого становить понад 52 га – улюблене місце для походів жителів, де можна прогулятися біля ставка з лебедями, оранжереї з 260 видами тропічних і декоративних рослин (*Park Stryjski...2021*).

Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» не є підприємством, а державною установою, яка функціонує виключно на коштах бюджету міста. Але такий статус не виключає актуальності дослідження можливостей ефективного витрачання цих коштів, що може свідчити про низький чи високий рівень ефективності їх використання. Тим більше можна говорити про пошук можливостей диверсифікувати напрями діяльності подібних організацій з метою підвищення їх атракційності і підвищення таким чином ефективності використання бюджетних коштів.

Вимірювання ефективності діяльності державних установ і використання ними бюджетних коштів є складним питанням і, здається, складнішим, ніж у випадку оцінки ефективності функціонування приватних структур. Ефективність можна аналізувати з багатьох точок зору, і її властивості не можна розглядати окремо від контексту, в якому вона вимірюється.

Цей процес часто охоплює труднощі, пов'язані зокрема з тим, що використання економічних критеріїв, перевірка результатів функціонування та оцінка скорочення витрат

не можуть здійснюватися механічно, без урахування ширшого соціального контексту (Guziejewska, 2008, с. 71–74). Ба більше, у разі оцінки функціонування суб'єктів державного сектору використання деяких показників інколи неможливе. Водночас достовірність оцінки їхньої діяльності та покращання недостатньо ефективних напрямків залежить від правильного вибору підходу до вимірювання ефективності того чи іншого господарюючого за рахунок бюджетних коштів об'єкта. Тому найлогічніший варіант, який запропонував свого часу L.R.Bittel і який полягає в тому, що ефективність характеризує, наскільки добре організація використовує свої ресурси для виробництва продуктів або надання послуг і означає, наскільки добре організація досягає своїх цілей (Bittel, 1994, с. 267). Р. Drucker зауважив, що ефективність – це ступінь опанування мети в процесі організаційного розвитку (Drucker, 1994, с. 182). Сприйняття ефективності з кута зору результативності іноді поєднується з оцінкою ефективності, де аналіз ефективності поєднується з оцінкою ступеня досягнення мети через умови, в яких діє виробник (Cabała, 2007, с. 46). Тобто ефективність передбачає ступінь і рівень досягнення раніше поставлених цілей та визначається індивідуальним рівнем задоволення від докладених зусиль, а також показує, чи відповідають отримані результати поставленим цілям. Такий нефінансовий аспект ефективності може охоплювати соціальні, моральні та екологічні виміри, де ефективність організації сприймається ширше, ніж економічна ефективність, найчастіше, все-таки, зводяться до здатності організації досягати операційних цілей, хоча, за великим рахунком, в основі цих вимірів все-одно економіка.

Економічну сторону ефективності парків можна розглядати як ефективне використання виділених на їх функціонування бюджетних коштів. До того ж, ця ефективність має досить комплексний характер (рис. 1).

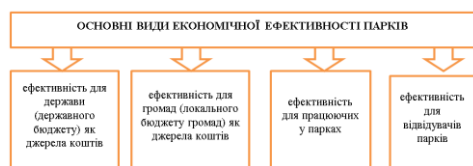

Рис. 1. Основні види економічної ефективності парків*

*Власна розробка авторів.

Оптимальне поєднання економічної, екологічної та соціальної ефективності парків – об'єктивна підстава розглядати парки як вагомий чинник зрівноваженого розвитку регіонів, у яких вони розташовані й функціонують (рис. 2).

Рис. 2. Основні види ефективності парків*

*Власна розробка авторів

Як правило, функціонування міських парків у розвинених країнах координується в рамках відповідних національних агенцій або асоціацій, що дозволяє значною мірою підвищити ефективність функціонування цих установ і ефективність використання ними коштів, що може мати вагоме значення для України як позитивний досвід, елементи якого об'єктивно варто використати в Україні, очевидно, що потребує створення відповідних умов. Агенції міських парків розвинутих країн – багатопрофільні структури, які потребують праці різнопрофільних фахівців, але основний акцент тут на благоустрої парків та сфері рекреації. Загалом ці агенції виконують роль посередника між виробником продукції у вигляді рекреаційних послуг або їхнім власником – з одного боку, і споживачем продукції у вигляді послуг – клієнтом – з іншого. Тобто вони сприяють кращій координації організаційних процесів, та складаються з добровільних стейкхолдерів, які зацікавлені у розвитку рекреаційної паркової індустрії сфери.

Наприклад, Міжнародна організація World Urban Parks. Спеціалізується на підтримці міських парків та суспільного простору з метою покращання середовища міст, де активно зростає урбанізація. Діяльність організації спрямована на вирішення тих екологічних, соціальних та економічних проблем, де можуть бути задіяні міські парки (Вернігорова, 2023, с. 36).

Національна асоціація «Фонд парків і відпочинку» (Park and Recreation Foundation, Токуо, Japan) (Parks...2021), під управлінням якого є 13 із 17 національних державних парків країни. Діяльність фонду спрямована на підтримку фізичного та психічного здоров'я жителів через заходи збереження природно-

го середовища міст та заходи соціальних потреб.

Національна асоціація парків та відпочинку США – некомерційна організація, яка спрямована на побудову здорового згуртованого суспільства через організацію і підтримку парків. Організація надає професійний розвиток, гранти та програми, можливість досліджень та захист інтересів парків (Our...2021). На 2021 р. у міських парках по всій території США працювало близько 165 000 штатних працівників і кількості тисяч сезонних (Вернігорова, 2023, с. 37). Цікаво, що фінансування асоціації відбувається на базі благодійних внесків – організацій, уряду, фізичних осіб, а також промислових і некомерційних компаній (Our ..., 2021, с. 32).

Canadian Recreation and Parks Association (CPRA) – національна організація, діяльність якої спрямована на реалізацію всього потенціалу парків і місць відпочинку як основного внеску в здоров'я та активність громади. Це некомерційна організація, яка за кошти уряду Канади реалізує певні програми: CPRA Youth Employment Experience (Стратегія зайнятості для молоді) – програма, що надає 100 %-субсидії на заробітну плату місцевим органам влади для створення робочих місць для молоді у парках та подібних закладах. CPRA Green Jobs Initiative (Просування зелених пріоритетів Канади через молодь) – місцевим органам влади та організаціям надаються 50 %-субсидії на заробітну плату для створення 700 робочих місць для молоді у сфері збереження природи, відпочинку та культури. Gender Equity in Recreational Sport (Гендерна рівність у розважальному спорті) сприяє розвитку жінок у спорті та його доступності для різних вікових категорій, яка передбачає надання грантової підтримки жіночих спортивних програм на суми від \$2,5 тис. до \$15 тис. (CPRA...2024).

Асоціація відпочинку та парків Британської Колумбії (BCRPA) – неприбуткова організація, яка покращує якість життя громадян Британської Колумбії завдяки розвитку парків та суспільних просторів відпочинку (Lead...2021).

Подібної практики в Україні наразі просто не існує. Тому потрібно розробити державну програму розвитку парків міст, що, з огляду на зарубіжний досвід, матиме

важливе значення для розвитку регіонів країни.

Згідно зі встановленими особливостями функціонування Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», цей процес здійснюється на основі бюджетних коштів, основу яких утворюють бюджетні асигнування

Положення про природоохоронну рекреаційну установу парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», затверджене рішенням виконкому від 03.09.2010 № 1192, передбачає, що Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» (надалі – установа) створена відповідно до ухвали міської ради від 15.11.2007 № 1264 «Про створення природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» та підпорядкована департаменту містобудування Львівської міської ради, який є представником власника – територіальної громади м. Львова і є органом, до сфери управління якого входить установа (надалі – уповноважений орган). Згідно з рішенням № 304 Львівської міської ради від 13.04.2017 «Про внесення змін до рішення виконавчого комітету» від 03.09.2010 № 1192, Установа утримується за рахунок коштів міського бюджету м. Львова, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб, а також інших надходжень, незаборонених законодавством України. Кошти установи використовуються виключно для здійснення її функцій, на матеріально-технічне забезпечення та оплату праці працівників установи (Рішення...2017). Згідно зі встановленими особливостями функціонування Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», цей процес здійснюється шляхом використання бюджетних коштів, основу яких утворюють бюджетні асигнування.

Упродовж 2021–2023 рр. кількісне співвідношення динаміки сум бюджетних асигнувань та загальної суми доходів із динамікою загальної суми витрат по Природо-

охоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», яка є об'єктом проведеного дослі-

дження, формує відповідну динаміку профіциту/дефіциту у фінансових результатах функціонування цієї установи (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка формування профіциту/дефіциту у Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», тис. грн*

Порівнювані характеристики	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. до 2021 р., %
Витрати – всього	13388,3	17391,9	18099,5	135,2
Доходи – всього	12799,5	16388,7	20627,1	161,1
Профіцит/дефіцит	-588,8	-1003,2	2527,6	-

*Розрахунки авторів за даними Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» (*Фінансовий...2022; Фінансовий...2024*)

На основі результатів розрахунків, представлених у табл. 1, можна дійти висновку про покращання фінансової ситуації досліджуваної Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», оскільки, як бачимо із зазначених результатів, більш ніж півмільйонний дефіцит коштів у 2021 році збільшився майже удвічі у 2022 році і у 2023 році змінився на виразний профіцит, що посередньо може свідчити про покращання використання бюджетних коштів, асигнованих на діяльність цієї установи. Проте на основі лише фінансових показників доходимо висновку про ефективність функціонування парку і, відповідно, ефективність використання ним бюджетних коштів дещо проблематично, враховуючи багатоаспектність цієї ефективності і специфіку бюджетної організації. Тому мати профіцит бюджету ще не означає ефективно функціонувати й ефективно використовувати бюджетні кошти.

За прийнятим у цьому дослідженні підходом, остаточну оцінку ефективності використання бюджетних коштів Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» доцільно здійснити на основі оцінювання ступеня виконання нею своїх функцій, що й було зроблено шляхом проведеного автором опитування 100 відвідувачів цього парку за відповідно розробленою анкетною Ре-

спонденти не були ідентифіковані у файлі даних, тому практично неможливо перевірити, чи і чим відрізнялися менеджери самого парку від його відвідувачів у своїх поглядах на стан парку. Що більш критично – неясно, чи відповіді відображають думку респондентів і чи (і наскільки) вони правдиві, що слід також брати до уваги в процесі здійснення відповідних висновків.

За результатами опитування були одержані такі оцінки (табл. 2).

Одержані в такий спосіб результати високої ефективності використання бюджетних коштів у досліджуваній установі, на жаль, не засвідчують, оскільки рівень задоволення відвідувачами парку наданням послуг недостатній (див. табл. 2).

На жаль, вивченню громадської думки щодо ролі парків у житті населення та ефективності їхнього функціонування, особливо і переважно – міст, в Україні приділяється явно недостатньо уваги, мають місце лише поодинокі пошуки окремих науковців авторів статей. Наприклад, у 2021 р. таке дослідження шляхом опитування жителів України щодо задоволеності їхніми місцевими парками проводили з використанням Google-форм (Vernihorova, 2021). Львів'ян, як виявилось, узагалі більше приваблює природа парків власне з розвиненою природною складовою, інфраструктуру вони розглядають лише як збереження комфорту. З аналізу відкритих запитань інших дослідників можна виділити ідеї респондентів, які були б

надзвичайно актуальними для благоустрою парків Львова: формування міксбордерів, які б створювали естетичні природні локації; підвищення безпеки громадян у парках; створення окремих газонів для відпочинку; озеленення парків, наближене до природного стилю, що сприяє відпочинку та спокою; об'єднання парків у зелену мережу з вело-

ріжками та пішохідними стежками; створення міжрайонних зелених доріг, які б заохочували пішоходів до прогулянок. Варто зауважити, що соціальний підхід до організації парків дуже розвинений у Європі та США. В Україні такого досвіду майже немає (Vernihorova, 2021, с. 74).

Таблиця 2

Оцінювання відвідувачами Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» ступеня виконання нею своїх функцій*

Функція	Зміст функції	Оцінка (відсоток задоволених)
Рекреація і відпочинок	Забезпечення реалізації можливості вийти з парку задоволеним і відпочилим	67 %
Усамотнення і самозаглиблення	Забезпечення реалізації можливості відокремитись від повсякденного життя і прогулятися алеями парку без ризику провести час у натопі	48 %
Оздоровчо-спортивна	Забезпечення реалізації можливості займатись спортом і оздоровлюватись	54 %
Культурно-розважальна	Забезпечення реалізації можливості культурно розважатись і підвищувати рівень своєї культури	48 %
Навчально-виховна	Забезпечення реалізації можливості чогось навчитись у плані пізнання певних невідомих раніше інформацій про природу і збагатитись духовно та морально	56 %
Гарантія безпеки перебування	Забезпечення реалізації можливості відчувати себе в парку безпечно і спокійно	48 %

*Складено авторами на основі результатів проведених Х. Петречків у 2023 р. досліджень у ході написання випускної роботи на здобуття освітнього рівня Магістра з економіки

Тому світові тенденції та перспективи розвитку паркової індустрії з метою підвищення ефективності використання бюджетних коштів будуть корисні і для розвитку парків в Україні, у тому числі – і для досліджуваної установи Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк».

На думку респондентів анкети, яку використала фірма *Husqvarna*, реалізуючи проєкт «У ритмі природи», найважливішим чинником, що визначає привабливість парку, є доглянутість території незалежно від пори року – територія має бути чистою, а газони та рослинність слід систематично доглядати. Можливість прогулянок (52 %) і контакт із природою (50,6 %) – це два чинники, які найчастіше вказували респонденти, заохо-

чуючи відвідувати зелені міські насадження в парках. Потреба у відпочинку та розслабленні (46,5 %), можливість провести час із сім'єю чи друзями (42,9 %), благодійний вплив на покращання настрою (42,6 %), спокій і тиша (42 %), чистота та добротність, доглянутий простір (40,5 %) – основні атракції міських парків, які спонукають населення відвідувати їх (*Co Polacy...2018*). Проте жителів міст найменше спонукає проводити час у міських парках відчуття безпеки (18,3 %) та бажання налагодити нові контакти (12,2 %). Що особливо відлякує респондентів від відвідування міських зелених зон, то це екскременти тварин (55,9 %). Відсутність ресторану чи фонтану відлякує менше ніж 9 % респондентів від відвідування парків. Ідеальний парк має мінімально втруча-

тися в природу, залишаючи «живими» і натуральними її природні цінності (40,4 %). Цікаво, що відвідувачі парків найменше цінують доступ до більшої архітектури (23,8 %) та сучасної інфраструктури (23,7 %) (Co Polacy...2018).

У 2016 році *Husqvarna* розробила глобальний звіт: «Звіт про міські парки майбутнього», залучивши понад 500 студентів ландшафтної архітектури (Європа, Азія, Північна та Південна Америка та Австралія) до дослідження майбутнього зелених зон у великих містах. Організація хотіла дізнатися: які тенденції розвитку відбудуться з роками у розвитку міських зелених зон? Яким буде спосіб управління, підтримки та використання сучасних паркових технологій? 92 % учасників дослідження вважають, що ключовою роллю парків буде позитивний вплив на міста, що їх оточують. Поліпшення здоров'я – головна мета парків майбутнього. 84 % респондентів вказують, що вони матимуть ключовий вплив на психічне здоров'я мешканців, а 90 % вважають, що вони відіграватимуть важливу роль у покращанні фізичного здоров'я. Для 90 % багатофункціональний парк стане стандартом у 2030 році (Co Polacy...2018).

Понад 80 % респондентів стверджують, що міські зелені зони стануть місцями, які спонукатимуть жителів провадити більш свідомий спосіб життя заради довкілля. Парки будуть спрямовані на скорочення викидів забруднювальних речовин у містах і зменшення міського шуму. Особливістю сучасного парку стане використання сучасних технологій, які також будуть екологічними та безпечними для людини. Майже половина респондентів вважає, що роботизовані косарки та дрони – обов'язковий елемент парків майбутнього. Майже 100 % респондентів позитивно ставляться до використання сучасних технологій у парках майбутнього. За їхніми словами, сучасні технології передбачають використання, серед іншого: датчиків вологості та дощу або системи автоматичного поливу, а також засобів автоматизації догляду за газонами. Зрештою, роль місцевих громад та їхня активна участь у зовнішньому вигляді міських парків також значно зросте. На думку 70 % респондентів, парками керуватимуть професіонали за підтримки місцевих громад (волонтерів) (понад 60 %) із за-

лученням сучасних технологій (так вважають майже 50 %) (Co Polacy...2018).

Чи здійсняться такі бачення, покаже майбутнє, але такі напрямки, як: збільшення частки сучасних технологій у питаннях утримання парків, бажання мешканців брати участь у формуванні цих територій, вплив міських зелених зон на здоров'я та відпочинок – це процеси, які ми вже спостерігаємо і які засвідчують вищу ефективність використання бюджетних коштів через підвищення рівня задоволення свідомих і підсвідомих потреб жителів міст. Традиційне бачення парків і зон відпочинку розвивається і диверсифікується в міру розвитку та зміни потреб і інтересів мешканців, які за позитивні враження все більше готові платити, що відповідає засадам впровадження економіки вражень, для чого саме парки є вдячною сферою такого впровадження.

Проведені дослідження практично підтвердили результати досліджень, які проводили свого часу А. G. Bruner, R. E. Gullison, R. E. Rice і G.A.B.da Fonseca (Bruner et al., 2000). Вони досліджували ефективність парків, спираючись на дані проведеного ними широкого опитування, щоб підтвердити свою думку про те, що парки: 1) виявились високоефективними з економічного пункту бачення; 2) потребують більшої й усебічної державної підтримки; 3) повинні залишатися центральним компонентом стратегії збереження природного середовища (Vanclay, 2001).

Соціальні очікування щодо парків чітко диференціюються їхніми відвідувачами залежно від статі та віку респондентів (Nowak-Rzasa, 2009, с. 4).

Очікування респондентів 15–30 років:

- парк має бути не лише місцем для прогулянок, а й для занять спортом, де можна підвищити фізичну форму за допомогою фізичних навантажень;

- парк має бути місцем для зустрічей із друзями, для спільного проведення часу та відпочинку;

- парк має бути місцем для проведення заходів просто неба, таких як концерт чи різні шоу;

- парк має бути обладнаним велосипедними дорожками, за рахунок велосипедистів, які охоче відвідують ці території. Крім того, біля парку має бути стоянка для автомобілістів

та зупинки громадського транспорту;

- парк має бути відкритим і неогородженим. Для підвищення безпеки необхідно було б запровадити частіші патрулі міліції чи міської охорони, або, можливо, моніторинг об'єкта;

- покращувати стан зелених насаджень у парках та розвивати інфраструктуру рекреації та відпочинку (Nowak-Rzasa, 2009, с.4).

Очікування людей 31–60 років:

- парк має виконувати рекреаційну та релаксаційну, а також дидактичну та освітню функцію;

- у парку облаштувати дитячий майданчик, велодоріжки, спортивне обладнання;

- біля парку має бути стоянка для автомобілів;

- найпоширенішими елементами парку є водойми та фонтани;

- більшість парків мають бути відкритими, лише ті, що вважаються небезпечними, мають бути огорожені та закриті на ніч. Для підвищення безпеки слід запровадити частіші патрулі поліції чи муніципальної варти;

- парки мають інвестувати у покращання стану зелених насаджень та розвиток інфраструктури відпочинку та дозвілля (Nowak-Rzasa, 2009, с. 4).

Очікування вікової групи, старшої за 60 років:

- парк має бути місцем для відпочинку на лоні природи, а не для світських зустрічей чи культурних заходів просто неба;

- найпоширенішими елементами парку є водойми, фонтани та альтанки;

- парки мають бути відкритими, а для підвищення безпеки достатньо запровадити частіші патрулі поліції та муніципальної варти (Nowak-Rzasa, 2009, с. 4).

Висновки. Парки як штучні утворення відіграють важливу роль у налагодженні відповідного рівня життєдіяльності людей. Ефективність функціонування парків залежить від рівня виконання ними їхніх основних функцій. Парки – безцінне надбання громадського простору, що забезпечує жителів місцем для відпочинку, рекреації та соціальної інтеграції. Міські парки відіграють ключову роль у покращанні якості життя міських громад, починаючи від ролі стоянок для велосипедів у просуванні здорового

способу життя, через біорізноманіття, та закінчуючи освітніми й соціальними функціями. Інвестиція у розвиток та утримання парків – це інвестиція у здоров'я та добробут мешканців міста.

У цьому плані вирішальну роль може відіграти підвищення рівня атракційності парків для тих, на кого вони розраховані, що потребує застосування відповідних нових технологій і моделей розвитку, передусім – економіки вражень. Крім того, чинником підвищення ефективності функціонування парків об'єктивно є економічно обґрунтоване раціональне використання бюджетних коштів, призначених для розвитку парків і паркової інфраструктури.

Підвищення ефективності використання бюджетних коштів такими установами як Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», виходячи із результатів проведеного дослідження, полягатиме зокрема в диверсифікації напрямів діяльності та відповідному забезпеченні їх необхідними технологіями й технічними засобами і кваліфікованим персоналом. Особливо результативним у плані підвищення ефективності використання бюджетних коштів є впровадження нових, у тому числі рекреаційних технологій, та покращання організації роботи парку.

Процес функціонування міського парку потребує розуміння та поєднання інтересів як суспільства, так і природи. Управління цим типом об'єктів має базуватися на політиці зрівноваженого розвитку. Комплексний підхід до розвитку парків сприятиме комплексному вирішенню питань їхнього благоустрою в сучасній Україні і свідчитиме про ефективне використання бюджетних коштів. Сприяння розвитку парків з кути зору їх екологічної, соціальної та економічної значущості матиме певний позитивний вплив на відповідні сфери, а саме: 1. Соціальну: підвищення якості відпочинку в парках; набуття нових можливостей для покращання соціального добробуту через функціонування відповідних програм у діяльності парків; часткове перенесення соціального життя в природний простір парків у вимушеній ізоляції; підвищення рівня санітарного та епідемічного благополуччя населення; підвищення рівня інклюзивності суспільного життя

через врахування потреб усіх категорій людей. 2. Екологічна сфера: підвищення якості екологічної функції парків через інституційне регулювання окремих груп екосистемних послуг, можливість безпосереднього впливу на соціальні та екологічні проблеми міста.

3. Економічна сфера: додаткові фінансові ресурси у сфері управління парком, створення нових робочих місць та сприяння новим економічним зв'язкам.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Вернігорова, Н. В. 2023. Інституційні новації розвитку міських парків в Україні. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*, 2 (24), с. 35–43. DOI: 10.15276/EJ.02.2023.4. DOI: 10.5281/zenodo.8128451.

Парки України, 2023 [online] Доступно: <https://travel-guide.in.ua/uk/article/60/parki-ukrayini>. [Дата звернення 15 січня 2024].

Рішення № 304 Львівської міської ради від 13.04.2017 Про внесення змін до рішення виконавчого комітету від 03.09.2010 № 1192 [online] Доступно: [https://www8.cityadm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/\(SearchForWeb\)/AD83698DC8D0ED2BC22581020026A825?OpenDocument](https://www8.cityadm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/(SearchForWeb)/AD83698DC8D0ED2BC22581020026A825?OpenDocument) [Дата звернення 15 листопада 2024].

Свірко, С. В., 2013. *Бухгалтерський облік у бюджетних установах: методологія та організація*. Київ: КНЕУ.

Топ-10 цікавих парків Європи. 2024. 07 [online]. Доступно: <https://klr.com.ua/blog/top-10-sikavykh-parkiv-eyvropu>. [Дата звернення 19 жовтня 2024].

Федосов, В., Опарін, В. та Львовчкін, С., 2012. *Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями*: монографія. Київ: КНЕУ.

Фінансовий звіт «Стрийський парк» за 2021 р., 2022 [online]. Доступно: <https://opendata.city-adm.lviv.ua/dataset/finansova-zvitnist-stryiskyi-park-za-2021-rik/resource/83e7a9ae-b631-4d6b-9269-c0c8614098a5>. [Дата звернення 15 листопада 2024].

Фінансовий звіт «Стрийський парк» за 2023 р., 2024 [online]. Доступно: <https://data.gov.ua/dataset/finansova-zvitnist-stryiskyi-park-za-2023-rik>. [Дата звернення 15 листопада 2024].

Фрич, Р. М., 2012. Ознаки бюджетних установ як суб'єктів фінансового права. *Держава та регіони. Серія «Право та державне управління»*, 2, с. 115–119.

Bittel, L. R., 1994. *Krótki kurs zarządzania*. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa.

Bruner, G., Gullison, R. E., Rice, R. E. & B.da Fonseca, G. A., 2000. Effectiveness of Parks in Protecting Tropical Biodiversity. *Science*, 291, p. 125–128.

Cabała, P. 2007. *Wprowadzenie do prakseologii. Przegląd zasad skutecznego działania*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków.

Co Polacy myślą o parkach miejskich? 2018 [online]. Доступно: http://forumsamorzadowe.pl/aktualnosci/2961,,,co_polacy_mysla_o_parkach_miejskich.html [Дата звернення 05 листопада 2024].

CPRA ACPL. 2024 [online]. Доступно: <https://www.cpra.ca/> [Дата звернення 15 жовтня 2024]

Daszkowska, M., 1998. *Usługi. Produkcja, rynek, marketing*. PWN, Warszawa.

Drucker, P. F., 1994. *Praktyka zarządzania*. Biblioteka Nowoczesności. Warszawa.

Fortuna-Antoszkiewicz, B., 2019. *Roślinność w kompozycji przestrzennej: wartości i zachowanie dziedzictwa*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Guziejewska, B., 2008. Efektywność finansów samorządu terytorialnego. *Gospodarka Narodowa*, 5-6, p. 71–89.

Kacprzyk, W., 2009. Parki – oczekiwania społeczne. *Zieleń miast i wsi, współczesna i zabytkowa* / Pod red. M. E. Drozdek. 96–102.

Lead. Connect. Reinvent, 2021. *BCRPA Annual Report. 2020/21*. 24 [online] Доступно: <https://www.bcrpa.bc.ca/media/306688/ar-2020-21.pdf>. [Дата звернення 14 жовтня 2024].

Łukaszkiwicz, J., 2019. *Zieleń a zdrowie i wypoczynek człowieka* [online] Доступно: <https://raport.togetair.eu/ziemia/przyroda-i-ochrona-srodowiska/zielen-a-zdrowie-i-wypoczynek-czlowieka> [Дата звернення 05 листопада 2024].

Nowak-Rzasa, M., 2009. Współczesne funkcje parków miejskich w aspekcie oczekiwań społecznych. *Nauka, Przyroda, Technologie*, 3 (1), s. 1–5.

Our park and recreation story, 2021 NRPA Annual Report. 2021. Florida.

Park miejski – zielone serce miast, 2022 [online] Доступно: <https://inspirowaninatura.pl/rola-parkow-przestrzeni-miejskiej/>. [Дата звернення 16 жовтня 2024].

Parks and Recreation Foundation, 2021 [online] Доступно: <https://vhal.org/vhprf/> [Дата звернення 15 жовтня 2024].

Park Stryjski – najpiękniejszy park we Lwowie, 2021 [online] Доступно: <https://www.kresy.com/ns,Park-Stryjski-najpiekniejszy-park-we-Lwowie>. [Дата звернення 15 жовтня 2024].

Vanclay, J. K., 2001. The Effectiveness of Parks. *Science*, 293(5532), p. 1007. DOI:10.1126/science.293.5532.1007a.

Vernihorova, N., 2021. Urban Parks as an Innovative Social Space and a Factor of Social and Environmental Welfare. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics"*, 8(4), p. 69–78.

Стаття надійшла 07.12.2024

